

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 10 Sayı: 51 Volume: 10 Issue: 51
Ağustos 2017 August 2017
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1807>

**ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM SÜRECİNDEKİ DESTEK EĞİTİM AŞAMASI
HEDEFLERİNE ULAŞMADA PEDAGOJİK SANAT ELEŞTİRİSİNİN ROLÜ**
**THE ROLE OF THE PEDAGOGICAL ART CRITICISM IN ACHIEVING THE OBJECTIVES OF SUPPORT
EDUCATION STAGE IN THE EDUCATION PROCESS OF GIFTED CHILDREN**

Mehmet Ali GENÇ*

Öz

Bir toplumun yeniliklere ayak uydurmasının ve ilerlemenin en önemli araçlarından biri olan eğitim, bireyin yaratıcılığının ve yeteneklerinin geliştirilmesinde tartışılmaz bir role sahiptir. Sanat eğitimi de araştıran, inceleyen, sorgulayan, hoşgörülü, geniş ve özgür düşünceli, toplumsal ve kültürel yaşamda kendine güvenen, katılımcı, sorumluluk sahibi ve üretken kişiliklerin yetişmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Böylece eğitim kavramı ve uygulamaları içinde sanat eğitimi önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Değişen, gelişen yapısıyla sanat, yeni anlayış ve değerlere sahip oldukça, bunları anlamak ve üzerinde düşünmek, yorum yapmak gerekliliği doğmuştur. Dolayısıyla sanat eğitiminin en önemli bileşenlerinden olan pedagojik sanat eleştirisi önem kazanarak öğrenci eğitiminde önemli bir role sahip olmuştur.

Bu çalışmada üst yetenekli olarak kabul edilmiş öğrencilerin eğitimini sağlayan Bilim ve Sanat Merkezi adlı kurumların eğitim sürecinde bulunan destek eğitim aşaması hedeflerine ulaşmada sanat eğitiminin önemli bileşenlerinden olan pedagojik sanat eleştirisi rolünün ortaya konması amaçlanmıştır. Literatür taraması şeklinde yapılan bu çalışma sonuçlarına göre genel eğitim bütünlüğünün ayrılmaz bir parçası olan sanat eğitimi, üst yetenek öğrencilerinin destek eğitim hedeflerine ulaşmada önemli derecede katkı sunmaktadır. Sanat eğitiminin önemli bileşenlerinden olan pedagojik sanat eleştirisi öğrencilerin kendilerini yargılamasına, kendi anlatım dillerini oluşturmalarına, yaratıcı ve eleştirel düşünme becerileri ile iletişim becerileri kazanmasına katkı sağladığı gibi ayrıca öğrencinin özgüven ve hoşgörü sahibi olmasında da etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Pedagojik Eleştiri, Sanat Eğitimi, Üst Yetenekli Birey.

Abstract

Education which is one of the most important means to keep up with the innovations and with progress for a society has an indisputable role in increasing creativity and skills for an individual. And art education aims to contribute to the development of participatory, responsible and productive personalities in researching, studying, inquiring, having a tolerant, broad and free thoughts and having a self-sufficient in social and cultural life. Thus, art education has started to take an important place in education concept and practices. The necessity for understanding, thinking over and interpreting them has arisen as long as having the art, new understanding and values with its changing and developing structure. Accordingly, pedagogical art criticism, one of the most important elements of art education, became crucial and played an important role in student education.

In the present study, it is aimed to reveal the role of pedagogical art criticism which is one of the important elements of art education in achieving the objectives of the support education stage in the education process of the institutions called as the Science and Art Center giving education for students considered to be gifted. According to the results of present study performed in the form of literature review: art education, which is an integral part of general education integrity, significantly contributes to achieve the objectives of support education for highly gifted students. It is concluded that pedagogical art criticism, one of the important elements of art education, contributed students to judging themselves, creating their own expression language and acquiring creative and critical thinking skills and communication skills, as well as having self-confidence and indulgence

Keywords: Pedagogical Criticism, Art Education, Gifted Person.

GİRİŞ

Davranış değişikliği gerçekleştirme amacıyla olan eğitim, Bloom (1979: 299-300) tarafından kişinin davranışlarında, kendi yaşantıları yolu ile istedik değişimler meydana getirme süreci olarak görülmekte ve bu süreç sonunda oluşan davranış değişimleri de eğitimin ürünü olarak görülmektedir. Eğitim, ilgi ve yetenekleri geliştirmeyi, bireyde var olan yaratıcılık yeteneğini açığa çıkararak topluma yapıcı, yaratıcı kişiler kazandırmayı, ayrıca bilimsel, düşünsel ve sanatsal alanda yeni ürünler ortaya çıkaran toplumlara ulaşmayı amaç edinmektedir. Bu bakımdan sanat eğitimi, çağdaş eğitim kavramı ve uygulamaları içinde önemli bir yer tutmaktadır (Aral, 1999: 11). Kırıçoğlu (2002: 99-100), eğitim tanımının insan yetiştirmeye yönelik bütüncül anlamıyla düşünülmesi ve sanatta öğretimin bu anlam içinde yer alması gerektiğini belirtmektedir. Sanat eğitimi Uçan (2002: 2-3), insanların kendi yaşantılarını amaçlı ve yöntemli olarak olumlu yönde değiştirme, dönüştürme, geliştirme ve yetkinleştirme süreci olarak görmektedir. Sanat eğitimi aracılığıyla görmeyi öğrenme, görsel düşünmeyi sağlama, farklılıkların ve benzerliklerin ayırımına varma,

* Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü.

yaratıcılığı destekleme, eleştirel değerlendirme yapma, estetik değerlerin önemini kavrama, çocukların kendilerini kanıtlamalarına ve kimlik gelişimlerine katkıda bulunma ve sanat etkinlikleriyle anlatma alışkanlığı kazandırma amaçlanmaktadır (Gürtuna, 2003: 15-16).

Eğitim sürecinde beynin sol yarım küresinin aktif olduğu düşünme biçimlerinin (matematik ve fen dersleri) ağırlıkta verildiği okul programları, çocukların ve gençlerin yetişmesinde ve yaratıcılıklarının gelişmesinde yeterli olmadığını belirten Buyurgan (2007), eğitim sürecinde beynin sağ yarım küresini de aktif kılan ve geliştirmeye yönelik, sözel olmayan, somut, sezgisel düşünme biçimlerine de yer verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu da büyük oranda sanat eğitimi ile gerçekleşmektedir. Kırısoğlu (2002: 47) da bireyin çok yönlü gelişiminde sanatın aracı bir işlev gördüğünden söz etmektedir.

Eğitim sürecinde eğitim kadar öğrenci özellikleri de başarı için önemli olmaktadır. Bedensel, zihinsel ve öğrenme özellikleri yönünden akranlarının ilerisinde olan üst yetenekli (Akkanat, 2004: 180) öğrencilerin eğitim çıktısı yönünden en iyi sonucu vereceği bilinmektedir. Üst yetenekli bireylerin özel eğitimleri bu noktada önem kazanmakta ve onlar için farklılaştırılmış eğitim gündeme gelmektedir. Bu ihtiyaç Türkiye’de “Bilim ve Sanat Merkezi” (Bilsem) adlı kurumlarla sağlanmaktadır. Bilim ve Sanat Merkezleri modelinde, üstün yetenekli öğrenciler temel eğitime dayalı bilgileri yaşlılarıyla devam ettikleri okullarından almakta, üstün oldukları bilim ve sanat alanında ise diğer okullardan gelen benzer arkadaşları ile Bilsem’de eğitim görmektedirler. Bu kurumlarda bilimsel düşünce ve davranışlarla estetik değerleri birleştiren bir eğitim anlayışı bulunmaktadır (MEB, 2016: 451).

Bir eğitim aracı olarak görülen sanat eğitiminin daha etkili verilmesi amacıyla sanat eğitiminde “Disiplin Temelli Sanat Eğitim” gündeme gelmiştir. Bu sanat eğitimi estetik, sanat tarihi, uygulama ve eleştiri gibi dört ayaktan oluşmaktadır. Sanat eğitiminin önemli ayaklarından olan pedagojik sanat eleştiresini Feldman (1992: 474), eğitim açısından çok etkili görmekte ve bu eleştirinin temel amacının öğrencide bulunan eleştirel standartların gelişmesine yardım etmek olduğunu belirtmektedir.

Bu araştırmanın sanat eğitimi içerisindeki pedagojik eleştirinin üst yetenekli öğrenci eğitim sürecindeki destek eğitim aşamasına katkısının irdelenmesi amaçlanmaktadır. Tarama yöntemi kullanılarak yapılan bu çalışmada şu sonuçlara varılmıştır: Bilsem eğitim programı destek döneminde sanat eğitiminin en önemli bileşenlerinden olan pedagojik eleştiri, genel eğitimin önemli bir parçası olmakta ve Bilsem destek eğitim programında birey yetiştirici bir araç olarak kullanılmaktadır. Destek eğitim aşamasında yapılan pedagojik eleştiri, öğrencinin bilişsel düzeyine katkı sağladığı, öğrencilerin kendilerini yargılama imkânı verdiği ve kendi anlatım dillerini oluşturarak iletişim becerilerine katkı sunduğu, öğrencilere soru sorma ve tartışma becerisi ile öğrencilerin yaratıcı ve eleştirel becerilerine fayda sağladığı katkı sonucuna varılmıştır. Ayrıca destek eğitim aşamasında verilen pedagojik sanat eleştirisinin öğrencilere güven duygusu aşıladığı ve öğrencilerin hoşgörüsü sahibi olmalarına imkân sağladığı sonucuna varılmıştır.

Üst Yetenekli Öğrencilerin Eğitimleri

Akranlarına göre farklı özellikler gösteren üst yetenekli bireyler, zekâ, yaratıcılık, sanatsal yetenek, liderlik kapasitesi ya da özel akademik alanlarda yüksek düzeyde performans gösteren, normal okullarda sağlanamayan eğitim ve aktivitelere gereksinim duyan bireylerdir (Clark ve Zimmerman, 1992: 2). Özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin özel programlarla eğitilmesi gereğinden hareketle 1993’te Türkiye’de çalışmalar başlatılmış, bilim ve sanat alanında eğitim vermek için Bilim ve Sanat Merkezleri’nin kuruluşu gündeme gelmiştir (Dönmez, 2004: 71). Okul öncesi eğitim, ilkökul, ortaokul ve lise çağındaki özel yetenekli öğrencilere hitap eden Bilsem’lerde öğrencilerin Bilimsel düşünce ve davranışlarla estetik değerleri birleştiren, üretken, sorun çözen, kendini gerçekleştirmiş bireyler olarak yetişmeleri sağlanır (MEB, 2016: 451). Uyum, destek eğitimi, bireysel yetenekleri fark ettirme, özel yetenekleri geliştirme, proje üretimi ve yönetimi gibi beş aşamadan oluşan Bilsem programları yürütülürken öğrencilere örgün eğitim kurumlarındaki eğitimlerini aksatmayacak ve akran gruplarından ayrılmayacak şekilde eğitim sunulmaktadır (Ataman, 2007: 359).

Bilsem’in ilk eğitim programı olan uyum aşamasında, öğrencilerin Bilsem’e uyumunu gerçekleştirmek amacıyla kurumu, eğitim programlarını, öğretmen ve diğer öğrencileri tanımaları sağlanmaktadır. Destek eğitimde ise öğrencilerin geliştirmesi gereken temel becerilerin tüm disiplinlerle ilişkilendirilmesi esas alınmaktadır (MEB, 2016: 456). Bireysel yetenekleri fark ettirici programda öğrencilerin hangi alanda yeteneğinin var olduğu ortaya çıkarılmaktadır (Uzun, 2004: 50). Burada öğrencilerin bireysel yeteneklerini fark etmeleri amaçlanır. Özel yetenekleri geliştirme programında, öğrencilerin özel yeteneklerini geliştirmesi amaçlanır. Bilsem eğitim sürecinin son aşaması olan proje üretimi ve yönetimi programında ise öğrencilerin ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda bir alanda grupta veya bireysel olarak eğitim yapması amaçlanmaktadır (MEB, 2016: 457-458).

Sanat Eğitimi ve Pedagojik Sanat Eleştirisi

İnsan yetiştirici işlevi ile sanat eğitiminin önemi, bilinen bir gerçektir. Sanat eğitimi diğer eğitim alanları gibi yapıcı, yaratıcı, yorumlayıcı, yetenekleri uyandıran, geliştiren, bireyin kendini değerlendirmesi ve kendini tanınması yönünde bilinçlenmesini sağlayabilmek gibi önemli hedeflere varmada yardımcı olan bir alandır (MEB, 2008: 10-11). Artut'a göre (2004: 121) sanat eğitiminin amacı araştıran, inceleyen, sorgulayan, hoşgörülü, geniş, özgür düşünceli bireylerin yetişmesine, toplumsal ve kültürel yaşamda kendine güvenen katılımcı, sorumluluk sahibi ve üretken kişiliklerin oluşmasına katkı sağlamaktır.

Sanat eğitiminin çok yönlü öğretilmesi gerekliliğinden hareketle "Disiplin Temelli Sanat Eğitimi" kabul görmüş, Türkiye'deki görsel sanatlar programı da disiplin temelli sanat eğitimi doğrultusunda değiştirilmiş ve düzenlenmiştir. Disiplin temelli sanat eğitimi, sanatın sanat eleştirisi, sanat tarihi, estetik, sanatsal uygulamalar yoluyla öğrenilebileceğini ve öğretilebileceğini vurgulayan bir yaklaşımdır. Değişen ve gelişen yapısıyla sanat, yeni anlayış ve değerlere sahip oldukça bunları anlamak ve üzerinde düşünmek, yorum yapmak gerekliliğini doğurmuştur. Dolayısıyla "sanat eleştirisi" anlayışı önem kazanmaya başlamıştır (Uysal, 2007: 702). Eleştiri, gündelik dilde genellikle negatif anlamlar ile anılmasına rağmen özünde bir şeyi her yönüyle değerlendirme ve anlama sürecidir (Yücel, 2007: 10). Özsoy (2003) da sanat eleştirisini, bir sanat eserine tüm ayrıntılarıyla ve toplumsal bağlam içinde bakma, tanımlama, çözümleme, yorumlama ve yargılama süreci olarak görmektedir. Sanat eğitimi kapsamında yer alan sanat eleştirisi geliştirilerek sanat eğitiminde vazgeçilmez bir alan olarak yerini almıştır. Sanat eleştirisinde çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Feldmann'ın (1987) "Araştırmacı Sanat Eleştirisi" yöntemi bunlardan biridir (Uysal, 2007: 702). Araştırmacı sanat eleştirisi ya da pedagojik sanat eleştirisi olarak bilinen bu yöntemi geliştiren sanat eğitimcisi Feldman (1992: 469-474)'a göre sanat eleştirisinin ilk amacı sanatı anlamaktır. Sanat yapıtına ve sanat yapıtındaki bilgi objelerine, onların anlam ve değerlerine derinlemesine nüfuz edecek bir bakış yöntemi gerekmektedir. Burada temel amaç, sanat eserinde izleyiciyi etkileyen nedenleri anlamaktır. Sanat eleştirisinin ikinci amacı sanattan zevk almaktır. Ayrıca dört eleştiri türünden söz eden Feldman (1992: 473), bunların basın eleştirisi, akademik eleştiri, popüler eleştiri ve pedagojik eleştiri olduğunu belirtmekte ve pedagojik sanat eleştirisi yöntemini eğitim açısından çok etkili bulmaktadır.

Feldman, pedagojik sanat eleştirisini evrelere ayırmıştır. Bu evreler; betimleme, çözümleme, yorumlama ve yargıdır (Cromer, 1990: 43-44). Bu dört basamaklı eleştiri süreci, öğrencileri sanat yapıtının bütünlüğü içine sokarak onların estetik yargılarını geciktirmekte ve öğrencinin sanat yapıtı hakkında estetik yargıya varmadan önce büyük bir görsel deneyim kazanmasını sağlamaktadır (Mazlum ve Ekmekçi 2016: 68-69). Feldman'ın ortaya koyduğu ve öğrencisi Gene Mittler'in bir dizi soru ile geliştirdiği pedagojik eleştiri yöntemini Kırışoğlu ve Stokrocki (1997), sanat eğitimine özellikle yeni başlayan öğrenciler için çok faydalı görmektedir.

Pedagojik sanat eleştirisinde kullanılan ardışık dört aşama, bilimsel bir metodu çağrıştırmaktadır (Mazlum ve Ekmekçi 2016: 69). Betimleme basamağında öğrenciler, sanat eserinde görünenlerin bir listesini çıkartırlar. Listede küçük ve önemsiz gibi görünse de görünen her eleman yer alabilmektedir. Bu basamakta öğrencinin görüş ve düşünceleri değil, eserdeki ön yapı elemanları (kompozisyonu oluşturan, görülen bilgi objeleridir) ile tasarım elemanlarının (doku, renk, çizgi vb) tespiti önemlidir (Tuna, 2007: 128). Sanat yapıtında bulunan bilgi objelerinin tespit edilip tanımlandığı bu aşamada; sonuç çıkarma, yorum, yargı ve kişisel tepkilerden kaçınılmaktadır (Feldman, 1992: 487). Eleştirinin birinci basamağında esere sadece bakmak değil aynı zamanda eseri görmeye çalışmak, böylece görme eylemi algılama, tanıma, kavrama ve yorumlama süreçlerini içinde barındıran görme eylemine odaklanmak gerekmektedir (Ersoy, 2010: 13).

Pedagojik sanat eleştirisinin çözümleme basamağında sanat ilkelerine dikkat çekilerek kompozisyonu oluşturan tasarım elemanlarının hangi tasarım ilkelerine (ritim, tekrar, hareket vb) göre düzenlendiklerinin tespit edilmesi önerilmektedir (Tuna, 2007: 128). Sanat yapıtının anlamını bulma süreci olan yorumlama aşamasında ise ilk iki basamakta elde edilen veriler doğrultusunda kişisel yorumlar yapılır. Bu aşama, çocuğun sanat çalışması aracılığı ile dikkatini, duygu ve düşüncelerini sanat eseri üzerine odaklayarak yorum yaptığı bir aktivitedir (Tuna, 2007: 129-130).

Pedagojik sanat eleştirisinin en son aşaması olan yargılama basamağında ise daha önceki aşamalarda elde edilmiş tüm veriler kullanılmaktadır (Boydaş, 2007: 47). Sanat eserinin neden değerli olduğu tespit edilmeye çalışılır. Eleştiride yapıt; yansıtmacı, biçimci, dışavurumcu ve işlevsel olmak üzere dört estetik kuram ile ilişkilendirilerek değerlendirilir (Kırışoğlu ve Stokrocki, 1997).

Pedagojik Sanat Eleştirisinin Destek Eğitim Hedeflerine Katkısı

Bireyin yaratıcılığının ve yeteneklerinin ortaya çıkartılması, geliştirilmesi ve kendini ifade etme becerisi kazandırılması eğitim ile mümkün olduğundan eğitim stratejileri önem taşımaktadır. Bu

stratejilerde eğitimin sanatla, sanatın da eğitimle harmanlamaları söz konusudur (Mazlum ve Ekmekçi 2016: 66). Sanat eğitiminin sanatçı ve insan yetiştirme gibi iki işlevi bulunmaktadır (Aktaran: Şahan, 2008: 32). Bu iki işlevi bir araya getiren Bilsem'lerin amacı: manevi ve kültürel değerleri benimseyen, lider, yapıcı, yaratıcı, sorun çözen, iletişim ve sanatsal beceriler edinmiş, üretken, sorun çözen, kendini gerçekleştirmiş bireyler yetiştirmektir (MEB, 2016: 451).

Uyum sürecinden sonraki eğitim programı olan destek eğitim programında öğrenciler, farklı disiplin becerileri yönünden desteklenmektedir. Destek eğitim aşamasında iletişim, grupla çalışma, problem çözme, bilimsel araştırma, girişimcilik, eleştirel ve yaratıcı düşünme, etkili karar verme, sosyal sorumluluk gibi becerilerin kazandırılması hedeflenmektedir (MEB, 2016: 457). Bu hedefler aynı zamanda sanat eğitiminin de hedefleridir. Çünkü sanat eğitimi yoluyla öğrencilere yaratıcı düşünme, sorun çözme, karar verme, sezgilerini geliştirme, iletişim kurma, araştırma becerileri ve estetik duyarlılık kazandırılmaktadır (Balamir, 1999: 39). Görmeye dayalı ihtiyaçların yanında zihinsel gelişimi sağlayan bir araç olarak sanat eğitimi, bireylerin sadece yaratıcılıklarını ortaya çıkartmaz, o aynı zamanda bireyin ruhsal yönünün de doyurulmasına yardım eder ve bu yönü ile sanat eğitimi genel eğitim bütünlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır (Mercin ve Alakuş, 2007: 19). Bu bütünlük, bilim ve sanatın işbirliğine dayanır. Amacı, insana hizmet etmek ve yeniyi keşfetmektir. Duygular eğitilirken zihinsel yetenekler, düşünce ve zekâ da gelişmiş olacaktır. Sanat, duygu ve düşünce arasındaki iç içe geçmiş bağlantıyı vurgularken öğrenme ve gelişim sürecinin de etkin bir yardımcısı olacaktır (Yolcu, 2007: 91). Sanatsal yaratıcı uğraşlar, eğitim sistemi içinde insan yetiştirici bir araç olarak kullanılmaktadır. Bilim ve sanat merkezi eğitim programı destek döneminde sanat yoluyla eğitim yapılmaktadır. Sanat eğitiminin en önemli bileşenlerinden olan pedagojik eleştiri genel eğitimin önemli bir parçası olmakta ve Bilsem destek eğitim programında bireyi yetiştirici bir araç olarak görülmektedir.

Pedagojik sanat eleştirisinde bir sanat eserini tartışmak üzere tanımlama, çözümlenme, yorumlama ve yargı aşamalarını içeren dört basamaklı yöntem bilimsel bir metodu çağrıştırmaktadır (Mazlum ve Ekmekçi 2016: 69). Bilişsel bir süreç olan bu eleştiri Kırıçoğlu'na (2002) göre bir sanat yapıtını oluşturan değerleri görmek, zihnin estetik boyuttaki etkinliğidir. Ayrıca Gardner, araştırmalarının sonuçlarına dayanarak sanatsal öğrenmenin tamamen bilişsel aktiviteler olduğunu belirtmiştir (Aktaran: Ayaydın, 2009: 53).

Feldman (1992: 474), pedagojik sanat eleştirisinin amacının, öğrencilerin sanat ve estetiğe yönelik olgunluklarını geliştirmek olduğunu ve bu sayede öğrencilerin, kendi eserleri ile birlikte kendilerini de yargılayabileceklerini söylemektedir. Sanat eleştirisinde öğrencilerin sanat çalışmasının anlamını keşfetmeye aktif katılması, entelektüel, sosyal ve duygusal yeteneklerini geliştirmesi için bir fırsat olduğu ve öğrencilerin öz-değerlendirme yaparak kendi çalışması ile bütünleşme imkânı bulmasının önemli olduğu görülmektedir (Mercin ve Alakuş 2005: 40).

Eleştiri sayesinde sanat eseri anlaşılır hale gelmekte, eserdeki bilgi nesnelere, onların anlam ve değerlerine derinlemesine nüfuz edilmektedir (Boydış, 2007: 29). Sanatı tanımlama, çözümlenme, yorumlama ve yargılama sürecinde sorulan sorular, sanat çalışmasını anlamamıza ve değerlendirmemize yardım etmekte ve oluşumundaki doğal sihirli nitelikleri yok etmeden yapıtın anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır (İşler, 2005: 146). Sanat araştırması ve sanata karşı duyarlı tepki verme süreci olarak tanımlanan sanat eleştirisini (Kırıçoğlu ve Stokrocki, 1997) Erinç (2009: 9), genel kanının aksine, yalnızca sanatın bir sanat yapıtının irdelenmesi değil, aynı zamanda bir sanat yapıtı ile karşı karşıya olan, teke tek ilişkide bulunan alıcının (sanat yapıtını okuyan, dinleyen, seyreden, gören, izleyen kişinin) bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesidir. Gökay'a (2010: 103) göre, eser incelenmesinin amacı, sanatın kültür ve toplum içindeki rolünü anlamak; sanatı, sanatçıyı, sanat izleyicisini daha iyi anlayarak beğenimizin artmasını sağlamaktır. Sanat eleştirisi dersinde öğrenciler, sanat eserlerini öğrenirken sanata ilişkin yorumlar yaparak kendi anlatım dillerini geliştirmektedirler (Bolat Aydoğan, 2010: 38). Yücel (2007: 10), sanat eleştirisinin bir sanat deneyiminin aktarılması biçiminde tanımlanabileceğini ve bu aktarma durumunun, gerek biçim, gerekse içerik olarak çok değişik görünüşlerde olabileceğini söylemiştir. Pedagojik sanat eleştirisi sayesinde öğrenciler, sanat yapıtının derinlerine inebilmekte ve sanat eseriyle daha katmanlı bir etkileşim kurabilmektedir. Böylece öğrenciler için estetik deneyim oluşturmakta ve öğrencilerin estetik yargılarda bulunabilme kapasiteleri gelişmektedir. Bu bağlamda, bir sanat yapıtının estetik değerini ölçebilmek izleyicinin bilinç düzeyine dolayısıyla estetik yargıda bulunabilme kapasitesine bağlı son derece önemli bir beceriyi ortaya çıkartmaktadır. (Mazlum ve Ekmekçi 2016:).

Bireyin kendini ifade etmesinin sağlanmasında eğitimin rolü tartışılmaz (Özsoy, 2003: 25). Sanat eğitimi de çocuğa ve gence sanat aracılığı ile iletişim kurma olanağı vermektedir (Kırıçoğlu, 2002: 48). Sanat eleştirisinin bir amacı da sanat hakkında konuşmaktır. Sanat eleştirisi, tıpkı eğitim gibi iletişimsel bir rol

üstlenerek sanat hakkında dolayısıyla sanatın doğduğu topraklar (toplumsal, psikolojik, felsefi v.b. nedenler ekseninde) hakkında, kısaca hayata dair konuşmamızı, tartışmamızı sağlayan bir disiplindir. Bu bakımdan sanat eleştirisi aynı zamanda insanın düşünce ve davranışları ile sanat arasındaki ilişkiyi görmemizi sağlamaktadır (Bolat Aydoğan, 2010: 41). Sanat eğitimi yaratıcı bir süreç olarak çocuğu özgür düşünmeye, özgür çalışmaya yöneltmeye çalışır. Üreten, seçen, beğenen, kendini ifade edebilen çocuk içinde yaşadığı toplumun bir üyesi, geleceğinin temsilcisi olacaktır (Buyurgan, 2007). Sanat eğitimi alan öğrencinin duyguları, estetik değerlerin hazzıyla beslendiğinden öğrencinin etik değerlerden uzaklaşması zorlaşır (Mercin ve Alakuş, 2007: 18). Sanatın bu yönünden faydalanılarak bireyde değerler sisteminin oluşmasına yardımcı olur.

Kendine güven, kendini bulma ve yaratabilme, elinde bulunanlardan amaçladığı yönde başka bir şey üretebilme, olaylar karşısında pratik çözüm yolları bulabilme yeteneği sanat eğitimi ile kazandırılmaktadır (Aral, 1999: 12). Bireylere kendine güven duygusu ve iyi yurttaş olma bilinci kazandırma için sanat en etkin araç olarak görülmektedir (Kırıçoğlu, 2009: 12). Sanat eleştirisi yöntemi, bireylere sanat yapıtını yorumlamayı ve eleştiriye dair düşüncelerin organize edilmesini öğretir. Böylece bireylerin düşüncelerini ifade etme cesaretleri artar ve bireyler mantıklarını kullanarak estetik yargılarda bulunurlar (Mercin ve Alakuş 2005: 40).

Sanat eleştirisi, sanatçının ve içinde bulunduğu sanat ortamının dolayısıyla sanat eserinin çözümlenip anlaşılır hale geldiği bilgi edinim sürecidir. Sanat eleştirisi, sanatla iletişime geçen veya sanat eğitimi alan bir bireye sanat eserini algılayabilme, çözümleyebilme, belli bir yorum ve yargıda bulunabilme yetisi kazandırır. Bunu yaparken kendi deneyimlerimizi kullanma imkânı buluruz ki bu da sanat yapıtından zevk alma olanağı sağlar (Boydaş, 2007: 29). Sanat eleştirisinin, sanat eserinden anlam çıkartma, tanıma ve ondan zevk alabilmek için öğrencilere iyi bir rehber olan sanat eleştirisi (Aktaran: Tuna, 2007: 127) sayesinde eserde izleyiciyi tatmin eden etkenler tanınıp anlaşıldıkça sanattan zevk alınmaktadır (Mazlum ve Ekmekçi 2016: 66). Öğrenciler sanat çalışması ile hoş bir macerayı keşfetmenin zevkini yaşarlar. Meraklarını ve duygusal ilgilerini diğer çocuklarıki ile birleştirerek deneyim sahibi olurlar (Mercin ve Alakuş, 2005: 39-40).

Bir yapıtın bizde uyandırdığı beğeni ilkin sanat nesnesinin kendisine bağlı olmakla birlikte, onu görebilme ve anlayabilme kapasitemize de bağlı olmaktadır. Bu anlamda sanat eleştirisi mevcut bilgi ve deneyimlerimizi sanat eseri üzerinde yoğunlaştırarak ondan estetik haz almamızı artırmaktadır. Sanat eleştirisi ile sanatın içeriğini, oluşumunu, etkileşimlerini anlayan ve ondan haz alan bireylerin yetişmesi desteklenmektedir (Bolat Aydoğan, 2010: 39-41). Sanattan aldığımız haz iki şeye bağlıdır: nesnenin kendisinde var olan kalitesi ve onu görmedeki kendi deneyimimizi kullanma kapasitemizdir. Böylelikle sanat eleştirisi, kendi bilgimize odaklanırken ve bir estetik durumda deneyim kazanmayı öğrenirken ondan zevk almamızı arttırmalıdır (Demir, 2009: 30).

Günümüzde yaşanan değişimlere uyum sağlaması için insanın yaratıcı ve eleştirel düşünen, olaylara çok yönlü ve farklı bakabilen, araştıran, analiz eden, doğru seçimleri hızlıca yapan, sağlam kararlar verebilen bireyler olması gerekmektedir (Mazlum ve Ekmekçi 2016: 67). Özgün düşünmenin temelini oluşturan eleştirel düşünme, sentez ve yorum yapmayı birlikte getirmektedir (Mercin ve Alakuş, 2007: 19). Eğitim sürecinde öğrencinin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerisi bir gereklilik olarak görülmektedir. Pedagojik sanat eleştirisi yöntemi de bu temel eğitim hedefini sağlayacak nitelikler barındırmaktadır (Mazlum ve Ekmekçi 2016: 65). Eleştirel bir kimlik kazanan öğrenciler hem sanat eğitimi içerisindeki alanlarda (sanat uygulamaları, sanat tarihi v.b.) hem de yetişkin bir birey olarak sosyal ve toplumsal alanlarda daha aktif, sorgulayan, edilgen olmayan bir yaklaşım sergilemektedirler (Bolat Aydoğan, 2010: 45). Sanat eğitiminin en önemli amaçlarından biri öğrencilerin iyi karar vermelerini sağlamak için onlarda eleştirel düşünceyi geliştirmektir (İşler 2005: 144). Bireyler her gün çeşitli konularda kararlar verirler. Bu durumlarda düşünür, değerlendirir ve eleştirirler. Sanat eğitimindeki eleştiride, bir sanat yapıtını sorular sorarak ve tartışmalar yaparak olumlu bir biçimde araştırma yöntemi söz konusudur. Bireyin sanat eserini farklı bir bakış açısıyla izlemesi, algılaması, eser hakkında düşünmesi ve tüm bunları birleştirerek eser ile ilgili eleştirel yargılama yapmasını sağlamaktadır (Mercin ve Alakuş: 2005: 37).

Feldman (1987)'a göre pedagojik felsefenin ana amacı, öğrenci içerisindeki eleştirel standardın gelişimine yardım etmektir. Eleştirel düşünce her şeyden önce bir anlama çabasıyla başlamaktadır. Çünkü anlamak baştan doğru-yanlış, iyi-kötü demeden önce bunun sebeplerini bulmak ve en son yargıya varmak ile mümkündür. Bu da çevremizde olup biten her şeye karşı önyargısız bir tutum geliştirmemizi sağlayacaktır. Bireyin geliştirdiği eleştirel tavır ona yalnızca görsel sanat dersinde değil, yaşamın her alanında yardımcı olacaktır. Öğrencinin karşılaştığı problemlere karşı eleştirel bir tavır ortaya koyması, eleştirel tavrının geliştirilmesi ile gerçekleşecektir. Bu da öğrenciye sanat eleştirisi yönteminin öğretilmesi ile mümkündür (Demir, 2009: 37).

Sanat eleştirisi uygulamaları eleştirel ve yoruma dayalı düşünme becerilerinin geliştirilmesinde etkin bir rol oynadığından, toplumun rasyonelleşmesi, akılcı ve bilimsel nitelikler kazanması sürecinde büyük önem kazanmaktadır (İşler, 2005: 148). Tanımlama, çözümleme, yorum, yargı gibi sistematik evrelerde sanata eleştirel açıdan bakabilme ve sanat yapıtlarına eleştirel anlamda tepki verebilmeyi sağlamaktadır (Bolat Aydoğan, 2010: 48-51). Gardner'ın çoklu zekâ kuramında da sanat yapıtlarına eleştirel yaklaşımın genel anlamda düşünmeyi geliştirmeye katkı sağladığı ileri sürülmektedir. Çünkü sanat eleştirisi esnasında, sanat yapıtının çeşitli katmanları, sanatçının kişiliği, yapıtın oluşturulduğu kültür ortamı, toplumun yapısı, inançlar, dünya görüşleri üzerine çok yönlü yaklaşım söz konusu olduğundan bunun kişiyi çok boyutlu düşünmeye sevk edeceği ifade edilmektedir (Aktaran: Bolat Aydoğan, 2010: 45).

Eleştiri, belli bir doğruyu, belli bir gerçeği arama, bulma ve değerlendirme işlemidir. Pedagojik sanat eleştirisinde de sanat yapıtına sorular sorarak ve tartışmalar yaparak araştırma söz konusudur. Sorgulama süreci olan sanat eleştirisini bir analiz süreci olarak da tanımlamak mümkündür. Bu süreçte, eserin iyi bir eser olup olmadığı, ne kadar başarılı olduğu ve değeri gibi kavramlar analiz edilmektedir (Tuna, 2007: 127). Sanat eleştirisini öğrenen birey doğru soru sorma yöntemlerini de kavrayacaktır. Doğru soru sormayı kavrayan birey baktığı her şeyde olası doğruları görecekler. Gerek sanat eserlerine gerekse çevresine karşı takındığı bu tavırda onun algısının güçlenmesine ve hızlanmasına yardımcı olacaktır (Demir, 2009: 37).

Bireyin kendine güven duyması, bağımsızca düşünebilmesi, kimi zaman alışılmış kalıpların ve kuralların dışına çıkabilmesi ve yeteneklerini sonuna kadar kullanabileceği ortam ve özgürlüğe sahip olması yaratıcılığı desteklemektedir. Kendine güven, kendini bulma ve yaratabilme, elinde bulunanlardan amaçladığı yönde başka bir şey üretebilme, olaylar karşısında pratik çözüm yolları bulabilme yeteneği sanat eğitimi ile kazandırılabilir (Aral, 1999: 12).

Araştırmacı sanat eleştirisi, öğrencileri bilgiye dayalı düşünceler üretmeye yönlendirmektedir. Eleştiride pek çok görüş yer alsa da hiçbir kesin olarak son değildir. Sanat yapıtına her defasında yeni bir gözle bakılabilir, değişik şeyler görülebilir. Bu tarz sanat eleştirisinde öğrenciler, hem tartışacak hem çeşitli görüşleri dinleyecek ve hoşgörülü olarak yeni düşünce ve görüşlerle sanat anlayışlarını geliştireceklerdir (Kırıçoğlu ve Stokrocki, 1997). Sanat eleştirisi sürecinde, öğrenciler mantıklı gerekçelerle tartışmalarda yer almayı, arkadaşlarını dinlemeyi, arkadaşlarının görüşlerine karşı hoşgörüyü öğrenecekler ve böylece sanat anlayışlarını geliştireceklerdir (İşler, 2005: 144). Geçerli nedenlere dayanarak bir tartışmaya katılabilme, tartışmaları hoşgörü ile dinleyebilme, kendi sanat görüş ve kavramlarını geliştirebilme becerisi sağlar. Sanat eleştirisi ile anlam ve değerler üzerine eğilmek durumunda olan öğrenciler gelecekte yetişkin bir birey olarak yer alacakları toplumun değer yargılarını ve amaçlarını araştırmayı, yorumlamayı da öğreneceklerdir (Bolat Aydoğan, 2010: 45-51). Gökay (1999: 422), sanat eleştirisinin öğrenciyi toplumun değer yargılarına ve amaçlarına dikkatle bakmaya, incelemeye ve sosyal düzenin değerleri konusunda düşünmeye ve yargılamaya sevk ettiğinden bahsetmekte ve sınıfta yapılacak sanat eleştirisi etkinlikleriyle öğrencinin gelecekte bir yetişkin olarak toplumun değer yargılarına ve amaçlarına dikkatle bakmaya ve incelemeye yönelmiş olacaklarını belirtmektedir. Ayrıca eleştiri kültürüne sahip olan öğrencinin farklı kültürlerle saygılı, çevresinde gördüğü nesnelere anlamlı yaklaşan ve bu tavrından zevk alarak mutluluğu çevresindekilerle paylaşabilen, sağlıklı bireylerden oluşan bir toplumun üyesi olacağı belirtilmektedir (Daşdağ, 2010: 380).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİ

Sanat eğitimi, diğer eğitim alanları gibi yapıcı, yaratıcı, yeteneklerin gelişimine katkı sunan insan yetiştirici bir alandır. Etkili bir sanat eğitimi için sanat eleştirisi, sanat tarihi, estetik ve sanatsal uygulamaları içeren disiplin temelli sanat eğitimi gündeme gelmiştir. Disiplin temelli sanat eğitiminin önemli bir parçası olan pedagojik sanat eleştirisi sanat eğitimi için önem kazanmıştır. İlk amacı sanatı anlamak, ikinci amacı ise sanattan zevk almak olan pedagojik sanat eleştirisinde betimleme, çözümleme, yorumlama ve yargı gibi ardışık dört aşama bulunmaktadır.

Üstün yetenekli bireylere yönelik eğitim veren bilim ve sanat merkezlerinde uyum, destek eğitimi, bireysel yetenekleri fark ettirme, özel yetenekleri geliştirme, proje üretimi ve yönetimi şeklinde beş aşamalı bir eğitim verilmektedir. Bu beş aşamalı eğitim programı içerisinde bulunan destek eğitim aşamasında sanat eğitiminin en önemli bileşenlerinden olan pedagojik eleştiri, genel eğitimin önemli bir parçası olmakta ve Bilsen destek eğitim programında birey yetiştirici bir araç olarak kullanılmaktadır. Destek eğitim aşamasında iletişim, iş birliği, grupla çalışma, problem çözme, bilimsel araştırma, eleştirel ve yaratıcı düşünme, sosyal sorumluluk gibi becerilerin kazandırılması hedeflenmektedir. Bu hedefler sanat eğitiminin de hedefleridir. Sanat eğitimi yoluyla öğrencilere yaratıcı düşünme, sorun çözme, karar verme, öğrenmeyi öğrenme sevgilerini geliştirme, iletişim kurma, araştırma becerileri kazanma, estetik duyarlılık edinme ve insan olduğunun bilincine varması amaçlanmaktadır.

Bilsem destek eğitim aşamasında yapılan pedagojik eleştiri, bilişsel bir aktivite olarak öğrenciye katkı sunmaktadır. Konuyla ilgili olarak literatürde bir sanat yapıtını oluşturan değerleri görmenin zihnin estetik boyuttaki etkinliği olduğu (Kırışoğlu, 2002) ve sanatsal öğrenmenin de bilişsel bir aktivite olduğu belirtilmiştir (Aktaran: Ayaydın, 2009: 53).

Pedagojik sanat eleştirisinde öğrenciler, kendilerini yargılama ve öz-değerlendirme yapma imkânına kavuşmaktadır. Ayrıca sanat eleştirisi sayesinde sanat eseri anlaşılır hale gelmekte ve öğrenciler kendi anlatım dillerini oluşturmaktadır. Bu durum öğrencilerin iletişimine katkı sunmaktadır. Literatürde de sanat eleştirisi sürecinde sorulan sorular, sanat çalışmasının anlaşılmasına yardım ettiği belirtilmekte (İşler, 2005: 146), öğrencilere iletişim kurma olanağı verdiği belirtilmektedir (Kırışoğlu, 2002: 48). Kazandırılan bu iletişim becerisi Bilsem destek eğitim aşamasının eğitim hedefleri arasında bulunmaktadır (MEB, 2016: 451).

Pedagojik sanat eleştirisi uygulaması öğrencilere güven duygusu kazandırmakta ve öğrencilerin sanattan zevk almalarını sağlamaktadır. İlgili literatürde eleştiri sayesinde bireylerin düşüncelerini ifade etme cesaretlerinin arttığı (Mercin ve Alakuş, 2005: 40) ve eleştirisi yapılan eserde izleyiciyi tatmin eden etkenler tanınup anlaşıldıkça sanattan zevk alındığı belirtilmektedir (Mazlum ve Ekmekçi 2016: 66).

Pedagojik sanat eleştirisi, öğrencilerin yaratıcı ve eleştirel becerilerine katkı sağlamaktadır. Literatürde yaratıcı becerilerin sanat eğitimi ile kazandırılabilirdiği (Aral, 1999: 12) ve tanımlama, çözümleme, yorum, yargı gibi sistematik evrelerde sanata eleştirel açıdan bakabilme ve sanat yapıtlarına eleştirel anlamda tepki verebilmeyi sağladığı belirtilmektedir (Bolat Aydoğan, 2010: 51). Sanat eleştirisinin katkı sunduğu öğrencideki yaratıcı ve eleştirel düşünme becerileri Bilsem destek eğitim aşaması eğitim hedefleri içinde bulunmaktadır (MEB, 2016: 451).

Pedagojik sanat eleştirisi öğrencilere soru sorma, tartışma ve hoşgörü sahibi olma becerisi sağlamaktadır. Literatürde sanat eleştirisi sürecinde, öğrencilerin tartışmalarda yer alacakları, arkadaşlarının görüşlerine karşı hoşgörüyle öğrenecekleri belirtilmektedir (İşler, 2005: 144).

İnsan yetiştirici işlevi ile sanat eğitiminin en önemli bileşeni olan pedagojik sanat eleştirisine gerekli önem verilerek ilkokuldan üniversiteye kadar, sanat eğitim programları içinde önemli bir yer verilmesi önerilmektedir.

Pedagojik sanat eleştirisi sayesinde öğrencilerin kendi anlatım dillerini oluşturmaları ve sanat eleştirisinin öğrencilerin iletişim becerilerine katkı sağlamasından hareketle iletişim ve kendini ifade etme sorunu yaşayan öğrencilere sanat eleştirisi uygulanmasında aktif görev verilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- ARAL, Neriman (1999). "Sanat Eğitimi Yaratıcılık Etkileşimi", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 15, s. 11-17.
- ARTUT, Kazım (2004). *Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- AKKANAT, Hulusi (2004). *Üstün Veya Özel Yetenekliler*, (Ed.) Şirin M., Kulaksızoğlu A., Bilgili A., *Üstün Yetenekli Çocuklar Seçilmiş Makaleler Kitabı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, s. 169-193.
- ATAMAN, Ayşegül (2007). *Üstün Yetenekli Çocuklar ve Zenginleştirme*, (Ed.) Ataman A., Aydoğan Y., Bilgiç N.), *Bilim ve Sanat Merkezlerinde Görevli Öğretmenlerin Mesleki Niteliklerinin Artırılması*, Ankara: Sentez Matbaacılık, s. 13-60.
- AYAYDIN, Abdullah (2009). "Eğitimde Çoklu Zekâ Yansımaları ve Görsel Sanatlar", *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 13, s. 52-62.
- BALAMİR, Bünyamin (1999). *Sanat Eğitiminde Özgürlük ve Özgünlük*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BLOOM, Benjamin (1979). *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*, (Çeviri) Özçelik A., Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- BOLAT AYDOĞAN, Kibar E. (2010). *Sanat Eğitimi ve Sanat Eleştirisi: Türkiye'de Görsel Sanatlar Öğretmeni Yetiştiren Kurumlar Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- BOYDAŞ, Nihat (2007). *Sanat Eleştirisine Giriş*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- BUYURGAN, Serap ve BUYURGAN, Ufuk (2007). *Sanat Eğitimi ve Öğretimi*, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- CLARK, Gilbert ve ZİMMERMAN, Enid (1992). *Issues and Practices Related to Identification of Gifted and Talented Students in the Visual Arts*, The National Research Center On The Gifted And Talented, Bloomington Indiana University.
- CLARK, Gilbert ve ZİMMERMAN, Enid (2004) *Teaching Talented Art Students Principles and Practices*, Columbia: Teachers College Press.
- CROMER, Jim (1990). *History, Theory And Practice of Art Criticism in Art Education*, Reston Va.: National Art Education Association.
- DAŞDAĞ, Evren (2010). "Sanat Eseri Eleştirisine Bir Örnek: Üçüncü Mevki Vagon", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 33, s. 378-386.
- DEMİR, Canan (2009). *Görsel Sanatlar Dersinde Sanat Eleştirisi Yönteminin Üç Boyutlu Çalışmalarda Öğrencilerin Öğrenme Süreçlerine Etkisi (8. Sınıflar Örneği)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- DÖNMEZ, Necate (2004). *Bilim Sanat Merkezleri'nin Kuruluşu ve İşleyişinde Yapılması Gereken Düzenlemeler*, (Ed.) Kulaksızoğlu A, Bilgili A., Şirin M.), *1. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi, Üstün Yetenekli Çocuklar Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, s. 69-84.
- ERİNÇ, Sıtkı (1995). *Resim Eleştirisi Üzerine*, İstanbul: Hill Yayınları.
- ERSOY, Ayla (2010). *Sanat Eleştirisi*, İstanbul: Artes Yayınları.
- FELDMAN, Edmund Burke (1992). *Varieties of Visual Experience*, Fourth Edition, 4th end, New York: Harry N. Abrams, Inc.
- FELDMAN, Edmund Burke (1987). *Varieties of Visual Experience*, New York: Harry N. Abrams Inc.
- GÖKAY, Melek (1999). "İlköğretim II. Basamağında Sanat Eseri İnceleme ve Öğrenci Yorumları", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 5, s. 419- 425.

- GÖKAY, Melek (2010). *Sanat Kitabım*, Konya: Aybil Yayınları.
- GÜRTUNA, Sevgi. (2003). *Çocuğum Sanatla Tanışıyor*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- İŞLER, Ahmet Şinasi (2005). "İlköğretim İlk Yıllarındaki Sanat Eleştirisi Uygulamaları ve Bu Uygulamaların Eleştirel Düşünme Gelişimi Açısından Önemi", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1, s. 135-149.
- KIRIŞOĞLU, O. Tekin (2002). *Sanatta Eğitim Görmek-Anlamak- Yaratmak*, Ankara: Pegem Yayınları.
- KIRIŞOĞLU, O. Tekin (2009). *Sanat Kültür Yaratıcılık: Görsel Sanatlar ve Kültür Eğitimi Öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- KIRIŞOĞLU, O. Tekin ve STOKROÇKI, Mary (1997). *Ortaöğretim Sanat Öğretimi*, YÖK Dünya Bankası, MEB Geliştirme Projesi, Ankara.
- MAZLUM, Özge ve EKMEKÇİ, Hasan (2016). "Görsel İletişim Tasarımı Eğitiminde Pedagojik Sanat Eleştirisi Yöntemine İlişkin Bir Örnek Olay Çalışması", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 47, s. 64-73.
- MEB (2008). *Görsel Sanatlar Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara: MEB Yayınları.
- MEB (2016). "Millî Eğitim Bakanlığı Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi", *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, S. 79, s. 450-473.
- MERCİN, Levent ve ALAKUŞ, Ali Osman (2005). "Sanat Eleştirisi ve Pedagojik Eleştiri Yönteminin İncelenmesi", *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 5, s. 36-46.
- MERCİN, Levent ve ALAKUŞ, Ali Osman (2007). "Birey ve Toplum İçin Sanat Eğitiminin Gerekliği", *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 9, s. 14-20.
- ÖZSOY, V. (2003). *Görsel Sanatlar Eğitimi*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- ŞAHAN, Melek (2008). "Resim İş Eğitimi Anabilim Dalı Öğrencilerinin Sanat Eleştirisi Dersine Yönelik Görüşleri", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.15, s. 31- 40.
- TUNA, Serdar (2007). "Estetik Algı ve Beğeni Gelişimi Açısından İlköğretimde Sanat Eleştirisi Öğretimi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, S. 40, s. 121-133.
- UÇAN, Ali (2002). "Türkiye'de Çağdaş Sanat Eğitiminde Öğretmen Yetiştirme Süreci ve Başlıca Yapılanmalar", *Gazi Üniversitesi 1. Sanat Eğitimi Sempozyumu*, Ankara, s. 1-23.
- UZUN, Metin (2004). "Türk Millî Eğitimi Bütünlüğü İçinde Üstün veya Özel Yetenekli Öğrencilerin Eğitimi", *Üstün veya Özel Yetenekli Öğrencilerin Eğitimi Paneli*, 3-4 Mayıs İzmir, s. 22-28.
- UYSAL, Arzu (2007). "Araştırmacı Sanat Eleştirisi Yöntemine Göre Max Beckmann'ın Gece Adlı Eserinin Analizi", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, S. 5, s. 701-715.
- YOLCU, Enver (2007). *Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- YÜCEL, Tahsin (2007). *Eleştiri Kuramları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.